

Ірина Анатоліївна ФАРАФОНОВА

Керівник юридично-психологічного
Центру ХОСОУ,
аспірантка кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
вул. Кирпичова, 2, Харків, 61000, Україна

Irina FARAFONOVA

Head of the Legal and Psychological Center
of HOSOU,
PhD student at the Department of Philosophy,
National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»,
Kirpichova Str., 2, Kharkiv, 61000, Ukraine

E-mail: grant8305@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2896-7518>

УДК 12.00.12

РОЛЬ СВІДОМОСТІ В ЕЛЕКТОРАЛЬНІЙ ПОВЕДІНЦІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Received 21 April 2024; revised 25 May 2024; accepted 28 June 2024

DOI: 10.15421/342423

Анотація

У публікації розглядаються проблеми філософських засад виборів, концепція фізикалізму, де вивчається свідомість-тіло, яка у філософії свідомості має рішучий факт. Розглядається у сучасній філософії виборів філософський аспект – свідомість і моністично-онтологічна теза – фізикалізм, яка дозволяє пояснити той факт, що все, що існує є фізичним або з'явилося як похідне від фізичного. Концепція фізикалізму є позицією у філософії свідомості. Свідомість у фізикалізмі існує без самостійного онтологічного статусу, то вона похідна і зв'язана з мозком людини та також з'єднана з методологічним натуралізмом. Соціально-психологічна теорія поведінки електорату та теорія раціонального політичного вибору намагаються пояснити електоральну поведінку. Можна припустити, що такою концепцією синтезу досвіду вивчення незрілої практики виборів і вже теоретичної думки, що склалася, про них, могла бути модель поведінки виборців та кандидатів. Це могла бути діалектика свободи та необхідності для філософії моделі раціональної комунікації.

Філософія підходу раціональної комунікації розглядає такі послідовні образи: людина комунікативна, людина логічна, людина риторична та людина діалогічна, діалектична. Також виділяють три рівні розвитку електорального процесу – логічний, риторичний (суб'єкт-об'єктний) та діалогічний (суб'єкт-суб'єктний). Філософський підхід раціональності розглядає, як динамічну систему, що складається з логічного, риторичного та діалогічного рівнів. В дослідженнях політики філософії права займає важливе місце проблема електоральної поведінки. В цих дослідженнях вивчається свідомість та поведінка електорату, які важливі у виборчого процесу філософії виборів.

Ключові слова: філософія права, виборчий процес, фізикалізм, свідомість, раціональність, логіка раціонального вибору, електоральний процес, онтологічний статус, електорат, електоральна поведінка.

THE ROLE OF CONSCIOUSNESS IN ELECTORAL BEHAVIOR: PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Abstract

The publication examines the problems of the philosophical foundations of elections, the concept of physicalism, where consciousness-body is studied, which in the philosophy of consciousness has a decisive fact. In modern philosophy of elections, the philosophical aspect is considered - consciousness and the monistic-ontological thesis - physicalism, which allows us to explain the fact that everything that exists is physical or appeared as a derivative of the physical. The concept of physicalism is a position in the philosophy of mind. Consciousness in physicalism exists without an independent ontological status, then it is derivative and connected with the human brain and is also connected with methodological naturalism. The social psychological theory of voter behavior and the theory of rational political choice attempt to explain voting behavior. It can be assumed that such a concept of synthesis of the experience of studying the immature practice of elections and already established theoretical thoughts about them could be a model of behavior of voters and candidates. This could be the dialectic of freedom and necessity of the philosophy of the rational communication model.

The philosophy of the rational communication approach considers the following sequential images: a communicative person, a logical person, a rhetorical and dialogical, dialectical person. There are also three levels of development of the electoral process - logical, rhetorical (subject-object) and dialogical (subject-subject). The philosophical approach views rationality as a dynamic system consisting of logical, rhetorical and dialogical levels. In studies of the politics of legal philosophy, the problem of electoral behavior occupies an important place. These studies examine the consciousness and behavior of the electorate, which are important to the electoral process of electoral philosophy.

Keywords: *philosophy of law, electoral process, physicalism, consciousness, rationality, logic of rational choice, electoral process, ontological status, electorate, electoral behavior.*

Актуальність.

В сучасному суспільстві, актуальним є факт проведення виборів як суспільно-політичного руху та конституційного права людини на участь у виборах. При виборчому процесі свідомість виборця впливає на його електоральну поведінку та потребує дослідження у різних підходах. В історії філософії проходить зв'язок теоретичної та практичної філософії. Свідомість електорату важлива складова частина політичної філософії.

Аналіз досліджень та публікацій.

При аналізі електоральної поведінки виборця важливим аспектом є свідомість. Свідомість – це унікальний феномен природи. Вчений-філософ Девід Чалмерс, один із відомих антифізикалістів, який сформулював наступну дилему, яка показує свідомість у природі, гносеології, онтології та в аналізі поняття людини про природу. Науковець визнає існування свідомості в натуралізмі та у природному явищі природи. Свідомість аналізується природними законами науки та пояснюється сучасною наукою. Питання про співвідношення свідомості та тіла, відоме також як психофізична проблема, нерідко вважається головною теоретичною проблемою філософії свідомості. Проблематика філософії свідомості вивчалась з Античності (Парменід, Платон, Арістотель) та у Новий час, у концепціях Декарта, Спінози, Лока свідомість становиться важливішим об'єктом дослідження.

Дослідниця Акімова Н. займалася актуальними методами дослідження свідомості та проблемами валідності. Вона вивчала функції свідомості та зробила їх класифікацію, яка «матиме наступний вигляд: основною функцією свідомості є рефлексія (суб'єктивне відображення об'єктивного світу), що у взаємодії з іншими компонентами психіки реалізується

низкою конкретизованих функцій: – свідомість + сприйняття = формують досвід (його усвідомлену частину); – свідомість + мислення = створюють можливість для планування, тобто створення картини майбутнього; – свідомість + пам'ять = створюють картину минулого; – свідомість + мовлення = реалізують функцію смислу творення; – свідомість + воля = регулюють поведінку (її усвідомлену частину)» [Акімова 2017: 9].

Науковець Дубовик Н.А. займався дослідженнями формування масової свідомості та електоральний вибір. Вчений дослідив, що «демократизація масової свідомості розпочалась у ХХ столітті як реакція на засилля тоталітарних режимів у Європі. В її основу покладено відстоювання демократичних цінностей, протистояння тиску еліт, надання кожному можливості участі в колективному житті та перекладення відповідальності з вузьких кіл політичних лідерів - правителів на все суспільство. Відтоді масовізація політичної поведінки притаманна не лише нижчим, а й вищим класам суспільства... Соціальна атомізація зумовлює виразне почуття відчуження, із чого постає схильність до екстремальних форм поведінки, які є формою позбавлення громадян зайвої напруги. [Дубовик 2017: 25].

Філософи Владленова І.В. та Смоляга М.В. проводили дослідження «рефлексія електорального вибору: множинність підходів та методів», досліджували електоральний вибір. Вони довели, що «... електоральний вибір є складним явищем та потребує комплексного вивчення в рамках різних підходів, які оформлюються в біхевіоризмі, постмодернізмі, когнітивістиці, моральній та комунікативній філософії. Показано, що дослідження електорального вибору пов'язано з аналізом процесів мислення.

В умовах необмеженого розповсюдження інформації та зростання ролі ірраціональних аспектів політичну поведінку не можна пояснити тільки доктриною раціонального вибору» [Владленова, Смоляга 2022: 77-87].

Вчені Морозов Андрій та Гудков Сергій вивчали світогляд та ідеологію, як філософський та етичний аналіз і прийшли до висновку, що «всі класичні політичні ідеології (лібералізм, соціалізм та консерватизм) є секуляризованими варіантами релігійного світогляду. У такому випадку доцільно говорити вже не про релігійну ідеологію, а про релігійність ідеології. Ідеологія, якою б світською вона не була, з функціонального погляду має релігійний (культурий) характер. Особливо це простежується у тоталітарних політичних ідеологіях з їх догматичним «культуом особи» харизматичного політичного лідера, обрядовою квазірелігійною системою поклоніння, священними святами, вічними символами тощо» [Морозов, Гудков 2023: 51].

Автор вивчала погляди на феномен свідомості під впливом досліджень Д.Дж.Чалмерса [Фарафонова 2023: 73-75], вивчала проблему впливу філософських, ціннісних установок на мислення виборця [Фарафонова 2021: 169-171].

Закордонні вчені також досліджували феномен свідомості. Вчений Блок Н. вивчав функції свідомості, поведінку та мозок людини [Block 1995: 227-247]. Дослідник Чалмерс Д. вивчав проблеми свідомості [Chalmers 1995: 200-219]. Він визначив двох аспекту теорію фізикалізму та пояснив про форми моністичної гіпотези, згідно з якою фізичне обумовлено ментальним. Крім фізичних процесів у мозку людини існує внутрішній досвід. Науковці Чалмерс Д. і Джексон Ф. досліджували концептуальний аналіз свідомості [Chalmers, Jackson 2001: 315-360].

Звернімося до історії виборів. Ключові елементи суспільно-політичної виборчої системи почали формуватися ще в античному світі. У Стародавній Греції вибори проходили у два етапи. Спочатку афінська еліта обирала своїх представників, які потім шляхом жеребкування обирали представника з кандидатів членів магістратури. У Стародавній Греції на

практиці практикувалися лотереї та підрахунок бобів. За жеребом обиралася еліта, втому числі державні службовці та члени колегіальних органів управління. Інший процес відбору передбачав використання бобів. Було дві посудини, одна з відповідною кількістю чорних і білих бобів, а інша була з написаними на ній іменами кандидатів на посаду. Одночасно з обох посудин витягали боби та імена кандидатів. Цей метод був скасований тираном Пісістратом, сином Гіппократа, який правив Афінами між 560 і 527 роками до нашої ери. Пісістрат походив з аристократичного роду, пов'язаного з давньою афінською царською сім'єю. Він дійшов висновку, що зручніше мати справу зі слабкими та упередженими людьми, ніж з чесним жеребкуванням.

Мета дослідження – роль свідомості в електоральній поведінці, які зумовлені ідеологічним станом суспільства.

Матеріали та методи дослідження.

Автор використовує методи філософського аналізу.

Результати дослідження. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що проблема формування свідомості та електоральної поведінки у сучасних умовах зумовлена ідеологічним станом суспільства. Якщо свідомість у фізикалізмі існує без самостійного онтологічного статусу, то вона похідна та зв'язана з мозком людини та також з'єднана з методологічним натуралізмом, який пояснює, що всі процеси та події мають основу, яка оснований на природних процесах.

Розроблено, що філософія права теоретично узагальнює онтологічний зміст виборів. Свідомість електорату це важливий аспект філософії який потрібно вивчати за допомогою теорій фізикалізму та антифізикалізму.

Доповнено, що процес вивчення свідомості у концепції фізикалізму, яка вивчає свідомість, має рішучий факт при електоральній поведінці.

Змодельовано, що філософські засади виборів є важливим аспектом у філософії права і з'ясовано, що свідомість впливає на поведінку виборців. У сучасній науці фізикалізм розглядається як філософський аспект співвідношення між свідомістю людини і її тілом.

Розраховане, що філософсько-теоретичні та соціологічні теорії представляють цілісну концепцію моделей виборів, як універсальну та єдину теорію виборів.

Виявлено, що філософські засади виборів визначають проблеми, тенденції та перспективи розвитку суспільства. Концепція фізикалізму є важливою позицією у філософії свідомості.

Визначено, що сучасна виборча система має вплив на електоральну поведінку та виступає засобом маніпулювання свідомістю та поведінкою виборців на користь певних авторитарно-політичних суб'єктів суспільства.

Встановлено, що філософські установки та світоглядні орієнтири політичних партій впливають на електоральну поведінку та політичний вибір людини.

У сучасних філософських дослідженнях розглядається електоральна поведінка для вивчення потреб виборців. Дуже важливими елементами у політичних виборах є філософський аспект, такий як свідомість, який є феноменом та впливає на поведінку електорату.

Ця теза дозволяє пояснити той факт, що все, що існує є фізичним або з'явилося як похідне від фізичного. Фізикалізм пов'язаний з концепцією логічного позитивізму, яка розроблялася вченим Карнап та іншими вченими.

Проблему електоральної поведінки у філософії права ставлять свідомість та поведінку електорату, які вивчаються у виборчого процесу філософських засадах виборів та займають важливе місце в дослідженнях політики.

Соціально-онтологічна основа дослідження є аналізом для розкриття теорій філософських засад виборів у політичній філософії. Політика держави включає ефективність зовнішньої та внутрішньої політики держави та показує стан виборчої системи суспільства який є ефективним засобом аналізу політичного напрямку і стратегії розвитку держави та соціуму. Інститут виборів є складовою суспільства і держави та вибори тісно пов'язані з історією, її традиціями, світоглядними умовами та політичним напрямком.

Гносеологічна функція виборів досліджує поведінку електорату через його свободу

вибору. Антиномічність політичної свободи електорату відображає об'єктивні критерії політичного життя людини та визначає багатоваріантність політичного вибору виборця у філософії права.

У сучасних умовах за виборчого процесу політичні партії виробляють маркетингові технології, що впливають свідомість електорату. Політична свідомість відображає ідеологію різних політичних партій, політичні ідеї, форми і методи управління державою. Важливим напрямом є виборчий процес, в який входять стосунки між партіями, політичними лідерами, класами, соціальними групами, націями, державами.

14 грудня 2023 року були опубліковані соціологічні дослідження дослідного центру П'ю, де досліджено, що «У конкурсі республіканської партії похідники Трампа виділяються нелюбов'ю до компромісів». Згідно опросу третина американців кажуть, що схвалюють роботу Джо Байдена на посаді президента, а майже дві третини (64%) кажуть, що не схвалюють. За останній рік тут мало що змінилось. Характер ціннісних орієнтацій електорату залежить від тих підходів, якою мірою виборець може розпорядитися своїми здібностями, нарешті правильно можна підпорядкувати свій розум, створити інтереси нашого суспільства та узгодити свої дії з нинішнім становищем країни, щоб вибрати лідера, який міг очікувати на їх надії. Близько шести з десяти демократів та прихильників демократів (61%) кажуть, що схвалюють роботу Байдена порівняно з 7% республіканців та незалежних республіканців. Схвалення роботи Байдена серед демократів знизилася на 12 процентних пунктів із жовтня 2022 року (з 73% до 61%). За цей період рейтинги Байдена серед республіканців залишалися дуже низькими (6% тоді, 7% сьогодні).

Формування ціннісної свідомості людини на рівні суспільства та особистості є деякою сукупністю установок та орієнтацій впливаючи на суспільні цінності: ідеали, норми, звичаї, традиції при виборчому процесі. Це видно з таких цифр. Несхвалення Байдена трохи вище серед дорослих віком від 18 до 49 років (66%), ніж серед людей 50 років і

більше (62%). Більшість дорослих, які мають чотирирічну вищу освіту (62%), деякий досвід навчання у коледжі (68%) або диплом середньої школи або меншу освіту (67%), кажуть, що вони не схвалюють роботу Байдена, тоді як дорослі з післядипломною освітою більш схильні до цього. Порівну (48% схвалюють, 50% не схвалюють). У розробку цих технологій включаються переконання, маніпуляції, що ґрунтуються на схвалених у світоглядних, політичних та моральних переконаннях та діях, патріотизму та інтернаціоналізмі, толерантності. Це є система ціннісних орієнтацій, яка впливає на вибір електорату. Ліберал-демократи частіше, ніж консервативні та помірні демократи, заявляють, що вони схвалюють Байдена (66% проти 57%), а також заявляють, що вони схвалюють повністю (37% проти 29%). Переважна більшість республіканців не схвалюють роботу Байдена на посаді президента, зокрема майже вісім із десяти (77%), які категорично не схвалюють цю посаду. Консервативні республіканці набагато частіше, ніж помірні та ліберальні республіканці, різко не схвалюють Байдена (84% проти 64%). Переважна більшість американців мало чи зовсім не вірять у здатність Байдена вирішити низку питань, включаючи економічну та імміграційну політику. Довіра до Байдена особливо низька у його здатності згуртувати країну. Лише близько чверті американців (24%) дуже чи частково впевнені, що Байден зможе згуртувати країну; 75% не надто чи зовсім не впевнені у собі. Його рейтинги кращі – хоч і здебільшого негативні – в інших областях. Порівнянні частки впевнені, що Байден зможе приймати правильні рішення щодо економічної політики (36%), ефективно працювати з Конгресом (35%) та впоратися з міжнародною кризою (35%). Трохи менше впевнені, що він зможе ухвалювати мудрі рішення щодо імміграційної політики (32%). З кожного питання приблизно дві третини американців кажуть, що вони не надто чи зовсім не впевнені у Байдені і деякі ключові питання знизилися з перших місяців його президентства.

Таким чином виявлено, що дослідження електоральної поведінки та чинників, які її обумовлюють є важливим у філософії права

для вивчення виборчого процесу. Під час дослідження філософських аспектів – свідомості виборців та електоральної поведінки було виокремлені чотири підходи до розгляду та аналізу поведінки громадян:

перший: соціально-психологічний, який розкриває соціальні типи та психологію свідомості та поведінку електорату;

другий: екологічний, зв'язаний з екологією і демографічними показниками;

третій: соціологічний, при якому важливо провести аналіз опитування респондентів - виборців та кандидатів;

четвертий: раціонально-інструментальний, у якому досліджується свідомість та різні підходи до вивчення електоральної поведінки.

Дослідження проблеми свідомості розглядаються на основі філософських та науково-теоретичних принципів.

Сьогодні філософія свідомості розвивається переважно в аналітичній філософії. Розглядаючи інститут виборчого права громадян, було з'ясовано, що процеси, які проходять у суспільстві мають важливу роль і впливають на процеси, які проходять в кожній країні. Спрямовано впливають на філософські аспекти соціальні, інформаційні, політичні, процеси, які впливають на політичний портрет країни та визначають ідеї та напрями у філософії права.

Електоральний процес дозволяє аналізувати знання про вибори, які основані на соціально-політичних та соціально-економічних напрямках.

Висновки та перспективи.

Універсальною теорією є ідея, у якій проходять філософські, теоретичні, практичні, соціологічні напрямки для вивчення поведінки та свідомості електорату. Соціально-психологічна теорія поведінки електорату та теорія раціонального політичного вибору намагаються пояснити електоральну поведінку. В історії філософії проходить зв'язок теоретичної та практичної філософії. Свідомість електорату важлива складова частина політичної філософії та виступає граничною підставою політологічних, соціологічних теорій. Проведений аналіз електоральної поведінки у філософських засадах виборів у

електоральному процесі суспільства дозволяє окреслити перспективні напрямки поведінки виборців та означити, що концепція фізикалізму є важливою позицією для вивчення свідомості виборця у політичній філософії та зв'язана з мозком людини. Отже, свідомість електорату основана на природних процесах, які важливі для вивчення проблем філософських засад виборів, мотивації та реальних потреб електорату.

Бібліографічні посилання

- Block, N. (1995). On a confusion about the function of consciousness. *Behavioral and Brain Sciences*, 18(2), 227-247.
- Chalmers, D. & Jackson, F. (2001). Conceptual analysis and reductive explanation. *Philosophical Review*, 110(3), 315-360.
- Chalmers, D. (1995). Facing up to the problem of consciousness. *Journal of Consciousness Studies*, 2(3), 200-219.
- Акімова, Н. (2017). Актуальні методи дослідження свідомості: проблема валідності. *Науковий вісник МНУ імені Сухомлинського. Психологічні науки*, 2(18), 7-10.
- Владленова, І.В. Смоляга, М.В. (2022). Рефлексія електорального вибору: множинність підходів та методів. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*, 2(53), 77-87.
- Дубовик, Н.А. (2017). Формування масової свідомості та електоральний вибір. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe: електронний науково-практичний журнал*, 2, 24-28.
- Морозов, А., Гудков, С. (2023). Світогляд та ідеологія: філософсько-етичний аналіз. *Українські культурологічні студії*, 1(12), 48-54.
- Фарафонова, І.А. (2021). Проблема впливу філософських, ціннісних установок на мислення виборця, у: *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Філософія в сучасному світі» 19-21 листопада 2021*. Харків, 169-171.
- Фарафонова, І.А. (2023). Погляди на феномен свідомості під впливом досліджень Д.Дж.Чалмерса, у: *Людина/світ на роздоріжжі: технології, ресурси, соціальні інституції. Практичні студії: матеріали 3-го міжнар. наук.-метод. семінару, 4-6 травня 2023р.* Харків: НТУ «ХПІ», 73-75.

References

- Akimova, N. (2017). Aktualni metody doslidzhennia svidomosti: problema validnosti [Current methods of consciousness research: the problem of validity]. *Naukovyi visnyi MNU imeni Sukhomlynskoho. Psykholohichni nauky*, 2(18), 7-10. (in Ukrainian)
- Block, N. (1995). On a confusion about the function of consciousness. *Behavioral and Brain Sciences*, 18(2), 227-247.
- Chalmers, D. & Jackson, F. (2001). Conceptual analysis and reductive explanation. *Philosophical Review*, 110(3), 315-360.
- Chalmers, D. (1995). Facing up to the problem of consciousness. *Journal of Consciousness Studies*, 2(3), 200-219.
- Dubovyk, N.A. (2017). Formuvannia masovoi svidomosti ta elektoralnyi vybir [Formation of mass consciousness and electoral choice]. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe : elektronnyi nauково-praktychnyi zhurnal*, 2, 24-28. (in Ukrainian)
- Farafonova, I.A. (2021). Problema vplyvu filozofskykh, tsinnisnykh ustanovok na myslennia vybortsia [The problem of the influence of philosophical and value attitudes on the voter's thinking], in: *Materialy II Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii «Filosofia v suchasnomu sviti» 19-21 lystopada 2021*. Kharkiv, 169-171. (in Ukrainian)
- Farafonova, I.A. (2023). Pohliady na fenomen svidomosti pid vplyvom doslidzen D.Dzh.Chalmerasa [Views on the phenomenon of consciousness under the influence of D.J.Chalmers' research], in: *Liudyna/svit na rozdorizhzi: tekhnolohii, resursy, sotsialni instytutsii. Praktychni studii: materialy 3-ho mizhnar. nauk.-metod. seminaru, 4-6 travnia 2023 r.* Kharkiv: NTU «KhPI», 73-75. (in Ukrainian)
- Morozov, A., Hudkov, S. (2023). Svitohliad ta ideolohiia: filozofsko-etychnyi analiz [Worldview and ideology: philosophical and ethical analysis]. *Ukrainski kulturolohichni studii*, 1(12), 48-54. (in Ukrainian)
- Vladlenova, I.V. Smoliaha, M.V. (2022). Refleksiiia elektoralnoho vyboru: mnozhynnist pidkhodiv ta metodiv [Reflection of electoral choice: multiplicity of approaches and methods]. *Visnyk NYU*, 2(53), 77-87. (in Ukrainian)